

De economische deeltjesversneller

In zijn strijd tegen het begrotingstekort heeft het Amerikaanse congres de 'superconducting super collider' opgeofferd. Deze 75 kilometer lange ondergrondse racebaan in Texas zou 8,25 miljard dollar kosten. Het verdwijnen van 's werelds grootste deeltjesversneller zal het protonenonderzoek geen goed doen. In die kringen wordt de beslissing van het congres "een klap voor de gehele mensheid" genoemd. Fysici gebruiken bij hun onderzoek kunstmatige laboratoriumsituaties die door politici kunnen worden afgeschaft. Economen gebruiken natuurlijke laboratoriumsituaties die door politici worden gecreëerd. Onze deeltjesversneller is Oost-Europa. Dat is onze klap voor de mensheid die niet kan worden afgeschaft. Eventueel terugdraaien is meteen onderdeel van het experiment.

Ondanks de Grote Trek van wijze Westerse economen naar het Oosten weet ik niet of we daar zo veel te vertellen hebben. Het gaat om revolutionaire omwentelingen terwijl economie de wetenschap is van de marginale veranderingen. De lessen van de ontwikkelingseconomie zijn niet echt nuttig want het gaat daar niet om de opbouw van een economie, maar om de overgang van het ene systeem naar het andere. Jeffrey Sachs kan zijn ervaringen in Bolivia gebruiken om de hyperinflatie in Polen aan te pakken, maar inflatiebestrijding in Polen is slechts één onderdeel van een immens pakket van maatregelen. Over onderdelen weten we wel wat, maar het grote geheel van een totale omschakeling is nieuw voor ons. Net zoals de wereld de teflonpan heeft overgehouden aan de ruimtevaart zal de economische wetenschap instrumenten en kennis overhouden aan de oplossing van de Oosteuropese transformatie. Er zijn twee kernvragen die moeten worden beantwoord: 1. wat is het beste economische systeem en 2. hoe moeten ze daar heen?

Het beste systeem

In de jaren dertig is er een discussie gevoerd over planeconomie versus markteconomie. Op theoretische gronden vond men geen verschil. Behalve dan het argument van Hayek dat de markteconomie efficiënter omging met informatie dan de planeconomie. In een markteconomie is kennis van de prijsvector voldoende, terwijl de planner informatie moet verzamelen over al de marginale substitutievoeten in consumptie en produktie. Ondertussen heeft de studie van informatie- en coördinatieproblemen aangetoond dat wanneer markten ontbreken elke economische agent met rationele verwachtingen net zo veel informatie moet verzamelen als de planner. Theoretisch valt niet te discrimineren tussen markt en plan. Praktisch echter wisten we al, vóór de Berlijnse muur viel, dat de Westerse economische systemen beter functioneerden. Eigenlijk een merkwaardige paradox dat we theoretisch niet kunnen verklaren wat we praktisch weten. Deze tegenstrijdigheid wijst precies op een grote zwakte wanneer ons wordt gevraagd over Oost-Europa te adviseren: we weten niet welke economi-

sche instituties in een gemengde marktformaat echt werken. Moeten ze het Zweedse model volgen, Japan nabootsen of Amerika imiteren? Al deze landen zijn stuk voor stuk op bepaalde terreinen (en in bepaalde periodes) succesvol. Maar we kunnen niet aangeven welke onderdelen uit die stelsels bruikbaar zijn voor Polen of Bulgarije. Of neem het probleem van de privatisering van de grote monopolistische staatsbedrijven. Wat is de beste manier van privatiseren: verkopen op de internationale markt of werken met coupons die gratis onder de bevolking worden verspreid zoals de Tsjechen van plan zijn? De Oosteuropese transformatie zal een enorme stoot geven aan de ontwikkeling van de economische theorie van instituties, aan het identificeren van instituties die werken, die motiveren.

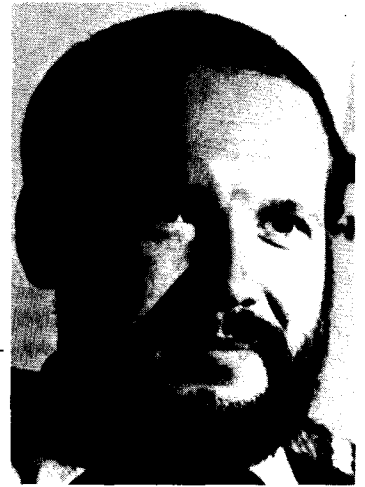
Hoe daarheen?

Er moeten drie dingen gebeuren: micro-economisch liberaliseren, macro-economisch stabiliseren en internationaal infiltreren. Meer concreet bestaat het pakket uit: prijzen vrijlaten, privatiseren, overheidsstekort aanzuiveren, munt convertibel maken, financiële markten opzetten, een nieuw belastingstelsel ontwerpen, een sociaal veiligheidsnet spannen, enzovoort. De grote vraag daarbij is of dit pakket van maatregelen geleidelijk, stap voor stap, moet worden ingevoerd of in één keer. Er zijn veel voorstanders van de 'big bang', van alles ineens, omdat er in een halve markt-, halve planeconomie gekke tegenstrijdigheden ontstaan. Het mooiste voorbeeld van hoe geleidelijkheid fout kan gaan, is de uitvoer van tropische bloemen uit Polen. Poolse bedrijven waren autonoom gemaakt terwijl energieprijzen sterk gesubsidieerd bleven. Slimme Polen konden zo met winst tropische bloemen produceren.

Echter de sociale kosten van de 'big bang' zijn erg hoog, blijkt elke dag uit de krant. Soms kan het gewoonweg niet flitsend. Tijdens de regering Thatcher heeft men in het Verenigd Koninkrijk circa vijftig bedrijven geprivatiseerd en had daar tien jaar voor nodig in een omgeving die vergeleken met Oost-Europa barstte van de kapitalistische instituties en van het menselijke talent. Ook van de oplossing: 'small bang' of 'big bang' gaan we enorm veel leren over hoe een economie werkt en gestuurd kan worden.

Et tu, Cuba?

Ondanks de goede wil van het Westen lijkt het dat wij op dit moment meer van hun sociaal en economisch experiment kunnen leren dan zij van onze schaarse ervaringen en kennis kunnen profiteren. Misschien is Castro toch niet zo gek en wil hij terecht de omschakeling van Cuba ophouden tot economen echt weten hoe het moet.

J.J.M. Theeuwes